

ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเพื่อกำหนดมาตรฐานในการวางแผนสำหรับจัดตั้งศูนย์สันทนาการในเขตกรุงเทพมหานครนั้น มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องกล่าวถึงทฤษฎี 2 ด้านประกอบกัน คือ

1. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการสันทนาการโดยทั่วไป
2. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการสันทนาการในเขตเมือง

นอกจากนั้นยังมีงานวิจัยต่าง ๆ ที่เคยมีผู้ศึกษามาบ้างแล้วและที่มีความเกี่ยวข้องกับการศึกษาในครั้งนี้เป็นบางส่วน โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับศูนย์เยาวชนต่าง ๆ ในเขตกรุงเทพมหานครซึ่งจะได้กล่าวในลำดับต่อไป

2.1 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการสันทนาการโดยทั่วไป

2.1.1 ความหมายของสันทนาการ

คำว่า "สันทนาการ" หรือ "นันทนาการ" หรือ "Recreation" นั้นเป็นคำใหม่สำหรับบุคคลโดยทั่ว ๆ ไป และบางครั้งเรียกกันธรรมดา ๆ ว่า "การพักผ่อนหย่อนใจ" ซึ่งถ้าเรียกเช่นนี้แล้วจะทำให้ความหมายคลาดเคลื่อนไปบ้าง และอันที่จริงแล้วคำนี้มีความหมายกว้างขวางมาก หมายถึงกิจกรรมที่มีความจำเป็นต่อมนุษย์ และเป็นกิจกรรมของมนุษย์ (Human activity) ที่แสดงออกตามธรรมชาติของแต่ละบุคคล ตามความชอบและความพอใจของผู้ที่นั้นซึ่งไม่เหมือนกัน

Jay B. Nash ได้อธิบายไว้ใน Philosophy of Recreation ว่า สันทนาการและเวลาว่างนั้นต่างกันคือ "เวลาว่าง" (Leisure) หมายถึงเวลาที่ว่าง (Free time) จากกิจกรรมที่จำเป็นอื่น ๆ ทั้งหมด เช่น ว่างจากการงานประจำ เวลานอนหลับและเวลาที่ประกอบกิจวัตรประจำวัน ส่วน "สันทนาการ" นั้นหมายถึงการใช้เวลาว่างอันนั้นเพื่อให้เกิดประโยชน์คุณค่าในทางดีงามจากการเข้าร่วมกิจกรรมนั้น ๆ ถ้าเล็กเล็กก็เรียกกิจกรรมนั้นว่า "การเล่น" แต่ถ้าหากเป็นคนหนุ่มสาวหรือ

ผู้ใหญ่นี้เรียกเป็นกิจกรรมสันทนาการ

Gerald B. Fitzgerald อธิบายไว้ใน *Community Organization for Recreation* ว่า สันทนาการคือ การแสดงออกซึ่งความสนใจของมนุษย์ในเวลาว่าง นอกจากนั้นยังได้กล่าวถึงเรื่องเวลาว่างว่า หมายถึงเวลา(Time) เท่านั้น จึงเห็นว่าเวลาว่างกับสันทนาการไม่ใช่อย่างเดียวกัน เพราะมีกิจกรรมในเวลาว่างหลายอย่างที่ไม่ใช่การสันทนาการ การประกอบกิจกรรมที่ชั่วร้ายต่าง ๆ การเล่นการพนัน การประพฤติผิดเกเรของเยาวชน ส่วนใหญ่ประกอบขึ้นในเวลาว่าง (ซึ่งเขาพอใจเต็มที่ที่จะทำ) แต่กิจกรรมดังกล่าวไม่ใช่กิจกรรมทางด้านการสันทนาการ

George D. Butler ได้อธิบายใน *Introduction to Community Recreation* ว่า สันทนาการที่นำมาใช้นั้น เพราะรวบรวมความได้เป็นที่น่าพอใจกว่าคำว่า "การเล่น" แต่อย่างไรก็ตามคำสองคำใช้ได้ใกล้เคียงกันมาก เพราะว่าถ้าหากเข้าใจความลึกซึ้งของ "การเล่นคือการแสดงตน" สำหรับเด็ก ฉะนั้น เมื่อพิจารณาจากลักษณะแล้ว สันทนาการก็เหมาะสมสำหรับคนหนุ่มและผู้ใหญ่โดยทั่วไป โดยให้ความหมายของสันทนาการว่า หมายถึงกิจกรรมที่ทำได้ในเวลาว่าง ซึ่งเป็นเรื่องที่ตรงข้ามกับเวลาทำงาน สันทนาการของแต่ละบุคคลไม่เหมือนกัน ซึ่งจะแปรผันไปตามรสนิยม เวลา อายุ และความต้องการ ¹

Sterling S. Winans ผู้เชี่ยวชาญจากสหรัฐอเมริกาได้ให้ความหมายว่า การพักผ่อนหย่อนใจเป็นการแสดงออกที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ของแต่ละคนหรือทั้งกลุ่มในอันที่จะหาความพึงพอใจให้กับตัวเองในเวลาว่างตามธรรมชาติ ซึ่งอาจจำแนกได้หลายลักษณะโดยมีการวางแผนจัดตั้งกิจกรรมต่าง ๆ ขึ้นเพื่อการนี้ และถือว่ามนุษย์มีโอกาสอันดีที่ได้มีกำไรชีวิตจากการพักผ่อนหย่อนใจ ²

¹ George D. Butler, Introduction to Community Recreation, (New York : McGraw-Hill Book Company Inc., 1967), pp. 3-4.

² Sterling S. Winans, การให้คำแนะนำเกี่ยวกับการพัฒนาสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, 2504), หน้า 16 - 17.

Dr. Charles K. Brightbill และ Harold D. Meyer

ได้กล่าวในหนังสือ Recreation Text and Reading ว่า สันทนาการคือกิจกรรมที่บุคคลเข้าร่วมด้วยความสมัครใจในเวลาว่าง โดยมีความพอใจหรือความสุขใจเป็นเครื่องจูงใจมูลฐาน¹

นอกจากนั้นในหนังสือ Recreation Program The Athletic Institute ได้ให้ความหมายไว้ใกล้เคียงกับ Brightbill มาก โดยกล่าวว่า สันทนาการ หมายถึง กิจกรรมที่บุคคลเข้าร่วมด้วยความสมัครใจ เพื่อเป็นการเสริมสร้างสิ่งที่เสียไปให้กลับมามีใหม่ (Re-creation) ซึ่งคำว่า "Creation" แปลว่า "การสร้าง" และ Re แปลว่า "อีก" เมื่อรวมกันแล้วจะได้ความหมายว่า การสร้างใหม่ขึ้นมาใหม่นั้นเอง

ศาสตราจารย์อัน นิมนานเหมินทร์ ได้กล่าวว่า สันทนาการ หมายถึง การกระทำใด ๆ ก็ตามที่ไม่เกี่ยวกับการปฏิบัติงานในหน้าที่ในการทำมาหาเลี้ยงชีพ เมื่อปฏิบัติไปแล้วมีส่วนช่วยระบายอารมณ์เคร่งเครียด ผ่อนคลายความเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้า ก่อให้เกิดความพึงพอใจและรู้สึกสดชื่นภายหลัง เป็นการปรับตัวให้เหมาะสมที่จะปฏิบัติภาระกิจของคนให้ลุล่วงเป็นผลดีต่อไป²

คำว่า สันทนาการนั้น เป็นคำเดิมที่ได้ใช้กันแพร่หลายโดยทั่วไป โดยที่กระทรวงศึกษาธิการได้บัญญัติศัพท์ขึ้นจากคำว่า Recreation ในภาษาอังกฤษ และต่อมาพระยาอนุমানราชชนได้บัญญัติศัพท์ภาษาไทยขึ้นมาใหม่ว่า "นันทนาการ" ซึ่งเป็นคำสนธิ โดยคำว่า "นันทน" หมายถึง "ร่าเริง สนุกสนาน" สนธิกับ "อาการ" (นันทน + อาการ) หมายถึงลักษณะอาการแห่งความสนุกสนาน ร่าเริง หรือการทำให้สนุกสนาน ร่าเริง โดยที่พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานได้ให้ความหมายไว้ว่า นันทนาการก็คือ อาการกริยาของมนุษย์ที่เข้าไปแล้วให้เกิดความพอใจและผ่อนคลายอารมณ์

¹ Charles K. Brightbill and Harold D. Meyer, Recreation : Text and Reading (New York : Prentice-Hall, Inc., 1953), p. 37.

² ศาสตราจารย์อัน นิมนานเหมินทร์, รายงานการสัมมนาเรื่อง ปัญหาการ-หลวง, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์สารนิเทศจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2515), หน้า 266.

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า คำว่า "สันทนาการ" และ "นันทนาการ" หรือ Recreation นั้น เป็นคำที่มีความหมายอย่างเดียวกัน โดยหมายถึงกิจกรรมที่ได้กระทำในเวลาว่าง โดยใช้ความสมัครใจเป็นหลัก ไม่มีการบังคับและได้รับความพึงพอใจเพลิดเพลินใจจากกิจกรรมนั้น ๆ ทั้งนี้กิจกรรมที่จะกระทำจะต้องเป็นที่พึงประสงค์ของสังคม ไม่เป็นไปในทางอบายมุข รวมทั้งเป็นการช่วยผ่อนคลายความเคร่งเครียดหรือเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้า เพื่อเป็นการสร้างสิ่งที่เสียไปให้กลับคืนมาใหม่

2.1.2 ความสำคัญของการสันทนาการ

ในการดำรงชีวิตของมนุษย์นั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องประกอบหน้าที่การงานต่าง ๆ เพื่อความอยู่รอด การประกอบหน้าที่การงานในรูปแบบที่ต่างกันออกไปย่อมส่งผลให้มนุษย์มีความเหน็ดเหนื่อย เกร่งเครียด เมื่อยล้า ซึ่งจะส่งผลโดยตรงต่อสุขภาพของมนุษย์

สุขภาพของประชาชนมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความมั่นคงและการพัฒนาของประเทศ การมีสุขภาพดีนั้นขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายประการ เช่น การรับประทานอาหารที่มีประโยชน์และคุณค่า การได้รับอากาศบริสุทธิ์ การพักผ่อนอย่างเพียงพอ นอกจากนี้แล้วมนุษย์ยังต้องการการออกกำลังกาย ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อสุขภาพ ซึ่งจะขอยกเอากระแสพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบัน ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเนื่องในพิธีเปิดการสัมมนาระดับชาติ เรื่องการออกกำลังกายเพื่อสุขภาพ ณ คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล เมื่อวันที่ 17 ธันวาคม 2523 ความว่า

"ร่างกายของเรานั้น ธรรมชาติสร้างมาสำหรับให้ออกแรงใช้งาน มิใช่ให้อยู่เฉย ๆ ถ้าใช้แรงให้พอเหมาะพอดีโดยสม่ำเสมอ ร่างกายก็เจริญแข็งแรง กล่องแคล่วและความยั่งยืน ถ้าไม่ใช้แรงเลยหรือไม่เพียงพอ ร่างกายก็จะเจริญแข็งแรงอยู่ไม่ได้ แต่จะค่อย ๆ เสื่อมไปเป็นลำดับและหมดสมรรถภาพไปก่อนเวลาอันสมควร ดังนั้นผู้ที่ปกติทำควรงานโดยไม่ใช้กำลังหรือใช้กำลังแต่น้อย จึงจำเป็นต้องหาเวลาออกกำลังกายให้พอเพียงกับความต้องการธรรมชาติเสมอทุกวัน มิฉะนั้น จะเป็นที่น่าเสียดายอย่างยิ่งที่เขาจะใช้สติปัญญาความสามารถของเขาทำประโยชน์ให้แก่ตนเองและแก่ส่วนรวมได้น้อยเกินไป เพราะร่างกายอันกลับกลายเป็นอ่อนแอลงนั้นจะไม่อำนวยโอกาสให้ทำงาน

โดยมีประสิทธิภาพได้¹

ปัจจุบันได้มีการนำเอาเทคโนโลยีใหม่ๆ มาใช้ในการพัฒนาประเทศมากยิ่งขึ้น ทำให้มนุษย์ได้มีเวลาว่างมากขึ้นเป็นลำดับ เพราะสามารถใช้เครื่องจักรกลมาใช้แทนแรงงานมนุษย์ได้ จำนวนประชากรที่ว่างงานก็มีจำนวนมากขึ้น ก่อให้เกิดปัญหาตามมาอย่างไม่มีที่สิ้นสุด และนอกจากนั้นการมีเวลาว่างมาก ๆ มิใช่จะเป็นผลดีต่อสุขภาพเสมอไป ทั้งนี้เพราะการใช้เวลาว่างไปในทางที่ไม่ดีก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ย่อมเป็นหนทางที่นำไปสู่การกระทำผิดและไม่เป็นระเบียบ และนั่นแสดงให้เห็นว่ามีการใช้เวลาว่างที่ไม่เหมาะสมมาตั้งแต่แรกของชีวิตแล้ว²

ในช่วงระยะเวลา 24 ชั่วโมงนั้น มนุษย์มีเวลาว่างภายหลังจากภาระกิจประจำวัน และเวลาที่เหลือจากการกิน การนอนและการสนองความต้องการของร่างกายด้านสรีรวิทยาและอื่น ๆ แล้ว การใช้เวลาของมนุษย์ในแต่ละวันย่อมแตกต่างกันออกไปตามสภาพสังคมที่มนุษย์อาศัยอยู่

Ott Romney ได้แบ่งการใช้เวลาของมนุษย์เพื่อวัตถุประสงค์³ 3 ประการออกเป็นช่วงเวลาดังนี้ คือ

1. ความต้องการทางร่างกาย ได้แก่การรับประทานอาหาร การนอน เป็นต้น จะใช้เวลาประมาณ 10 ชั่วโมง
2. ความต้องการทางด้านเศรษฐกิจ ได้แก่การทำงานเพื่อหาเลี้ยงชีพ จะใช้เวลาประมาณ 9 ชั่วโมง
3. ความต้องการทางด้านการพักผ่อนหย่อนใจ จะมีเวลาประมาณ 5 ชั่วโมง

¹ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, พระราชดำรัสเนื่องในพิธีเปิดการสัมมนาาระดับชาติ เรื่องการออกกำลังเพื่อสุขภาพ คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล, (17 ธันวาคม 2513) (เอกสารอัครสำเนา).

² Frank S. Endicott, One Hundred Guidance Lessons. (Great Britain : International Text Book Company, 1973), p. 142.

ส่วน Buston T.L. ได้แบ่งเวลาสำหรับการดำรงชีวิตของมนุษย์
ในแต่ละวันออกเป็น 3 ส่วนเท่า ๆ กัน โดยแบ่งออกเป็น 3 ช่วงดังนี้ คือ

1. เวลา 8 ชั่วโมงสำหรับการทำงาน
2. เวลา 8 ชั่วโมงสำหรับการพักผ่อนหย่อนใจ
3. เวลา 8 ชั่วโมงสำหรับการนอนหลับ¹

นอกจากนั้น Maw ได้ศึกษาถึงเรื่องการใช้เวลาของมนุษย์ในด้าน
กิจกรรมต่าง ๆ ที่ประกอบขึ้นในวันหนึ่ง ๆ พบว่า กิจกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาแต่ละ
วันมีอยู่ 10 ประการ คือ

1. การนอน
2. การรักษาสุขภาพ
3. การออกกำลังกาย
4. การกิน
5. การจับจ่ายซื้อของ
6. การทำงาน
7. การทำงานบ้าน
8. การศึกษา
9. การติดต่อค้าส่งคมและวัฒนธรรม
10. การเดินทาง

ในช่วงการใช้เวลาเพื่อกิจกรรมดังกล่าว ย่อมมีการพักผ่อนหย่อนใจ
แทรกอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นที่บ้านหรือที่ใด ๆ ยกเว้นในช่วงที่เป็นการทำงาน การจับ-
จ่ายซื้อของและการศึกษา การพักผ่อนหย่อนใจที่แทรกอยู่ได้แก่ การทำสวน การปลูกต้นไม้
แทรกอยู่ในกิจกรรมการทำงานบ้าน การเล่นกีฬาแทรกอยู่ในกิจกรรมการรักษาสุขภาพ
เหล่านี้เป็นต้น²

¹ Magaret Roberts, An Introduction to Town Planning Techniques.
(London : Hutchrisow, 1975), p. 329.

² Ibid, p. 328.

จะเห็นได้ว่าจากการแบ่งเวลาที่มนุษย์ใช้ในวันหนึ่ง ๆ และจากลักษณะกิจกรรมที่มนุษย์ประกอบขึ้น การพักผ่อนหย่อนใจเป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญโดยจะใช้เวลาประมาณ 1/3 ของเวลาทั้งหมดในแต่ละวัน

2.1.3 ความจำเป็นของการจัดให้มีการสันทนาการ

เนื่องจากความจำเป็นในการประกอบอาชีพเพื่อเลี้ยงตัวเอง ครอบครัว ภายหลังที่มนุษย์ทำงานแล้ว มนุษย์จะมีความตึงเครียด เมื่อยล้า ซึ่งแยกออกได้เป็น 2 ประเภท คือ

1. ความเมื่อยล้าทางสมอง (Mental Fatigue) ได้แก่ ความเครียดจากการทำงานทางสมอง มีความอ่อนเพลีย มึนงง บุคคลที่ทำงานระดับบริหาร ทำงานใช้ความคิด งานธุรกิจพาณิชย์หรืองานที่ใช้สมองอื่น ๆ มักจะเกิดความเมื่อยล้าชนิดนี้

2. ความเมื่อยล้าทางร่างกาย (Physical Fatigue) ได้แก่ ความเคร่งเครียดจากการทำงานที่ออกกำลังกาย กล้ามเนื้อต้องทำงานหนัก มีอาการอ่อนเพลีย ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ บุคคลที่ทำงานหนักหรือต้องใส่แรงงานมักจะเกิดความเมื่อยล้าชนิดนี้

การแก้ความเมื่อยล้าทั้ง 2 ประเภท ก็ต้องอาศัยการพักผ่อนที่ต่างกันออกไปตามความเมื่อยล้าที่เกิดขึ้น คือบุคคลที่มีความเมื่อยล้าทางสมอง ย่อมต้องการออกกำลังกายเพื่อช่วยให้กล้ามเนื้อหรืออวัยวะต่าง ๆ ทำงานได้เต็มที่ ส่วนบุคคลที่มีความเมื่อยล้าทางร่างกาย ย่อมต้องการพักผ่อนในลักษณะตรงข้าม คือ ทำกิจกรรมเบา ๆ ไม่ต้องออกกำลังกายมากเนื่องจากใช้แรงงานมาโดยตลอดแล้ว

นอกจากนั้น องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้ประกาศหลัก "ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน" (The Universal Declaration of Human Rights) ซึ่งมีข้อความเกี่ยวกับสันทนาการอยู่ 3 ข้อ คือ

มาตรา 24 "ทุกคนมีสิทธิที่จะพักผ่อนและใช้เวลาว่าง"

มาตรา 26 "การศึกษาเป็นเครื่องช่วยให้มนุษย์พัฒนาคุณภาพบุคลิกภาพ"

มาตรา 27 "ทุกคนมีสิทธิที่จะเข้าร่วมในกิจกรรมของ
ชุมชนชน คำนวณวัฒนธรรม ศิลปกรรมก้าวหน้า
ทางวิทยาศาสตร์ตลอดจนผลประโยชน์ที่ได้รับ
จากกิจกรรมนั้น"

John Ratcliffe ได้กล่าวถึงปัจจัยที่สำคัญที่มีความจำเป็นที่จะ
ต้องจัดให้มีกิจกรรมการขึ้น โดยเชื่อว่ามีสาเหตุต่าง ๆ คือ

1. ประชากรมีจำนวนเพิ่มสูงขึ้น
2. รูปแบบของการทำงานเปลี่ยนไป
3. รายได้เพิ่มขึ้น
4. ระดับของการศึกษาสูงขึ้น
5. การมีรถยนต์อยู่ในความครอบครองสูงขึ้น ¹

นอกจากนั้นการเปลี่ยนแปลงของสังคมยังมีผลต่อสันตนาการด้วย
ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้ คือ

1. การขยายตัวของการพัฒนาเมืองหลวง
2. การเปลี่ยนแปลงสถานะของครอบครัว
3. การเปลี่ยนแปลงระดับของค่าครองชีพ
4. เวลาว่างมีมากขึ้น
5. ปัญหาคนว่างงาน
6. ระบบการทำงานด้วยเครื่องจักรเจริญขึ้น
7. จำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น
8. อิทธิพลจากส่วนประกอบอื่น ๆ ²

¹ John Ratcliffe, An Introduction to Town and Country
Planning. (Hudchinson & Co (Publisher)Ltd.: London, 1975),p.177-179.

² จรินทร์ ธาปรัตน์, สันตนาการ, (สำนักพิมพ์โอเคียนส์ : ทรนกร)
2507, หน้า 19 - 25.

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า เมื่อชีวิตของมนุษย์มีความเป็นอยู่ที่สลับซับซ้อนมากขึ้นเท่าใด การสันตนาการก็ยิ่งมีความจำเป็นมากยิ่งขึ้นเท่านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศที่กำลังพัฒนาซึ่งองค์การอนามัยโลกได้รายงานว่า ปัจจุบันประชากรในประเทศที่กำลังพัฒนาประมาณ 40 ล้านคน บ่วยเป็นโรคทางจิตตั้งแต่น้อยไปหามาก ซึ่งสาเหตุก็อาจจะมาจากความบกพร่องของร่างกายโดยเฉพาะทางสมอง และสาเหตุจากสิ่งแวดล้อมโดยทั่วไป³

2.1.4 ประเภทของสันตนาการ

การแบ่งประเภทของสันตนาการนั้นได้มีการแบ่งไว้ 2 ประเภทใหญ่ ๆ และในแต่ละประเภทก็มีการแบ่งย่อยกันไปอีกตามรูปแบบ การใช้จำย ผู้ดำเนินการและสถานที่ ซึ่งกล่าวได้ ดังนี้

Brain Hackett ได้แบ่งประเภทของสันตนาการออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1. Passive Recreation เป็นการพักผ่อนหย่อนใจที่ไม่ต้องออกแรง ออกกำลังกาย แต่เป็นไปในลักษณะความสงบเพื่อผ่อนคลายความเหน็ดเหนื่อย ซึ่งได้แก่

- 1) การชื่นชมกับธรรมชาติ ภูมิทัศน์ของเมือง
- 2) การได้ใกล้ชิดกับธรรมชาติ ได้ยินเสียงธรรมชาติ เช่น เสียงน้ำตก นกร้อง ใบไม้ไหว

- 3) การฟังดนตรีในที่สาธารณะ
- 4) การนั่งเล่นในส่วนสาธารณะ
- 5) การชมสัตว์ในส่วนสัตว์

2. Active Recreation เป็นการพักผ่อนหย่อนใจที่ต้องออกแรงหรือเป็นการออกกำลังกาย ซึ่งได้แก่

- 1) การเดิน
- 2) การขี่รถจักรยาน

¹ ชาวสาธารณรัฐ

3) การเล่นเรือ

4) การเล่นกีฬา เช่น วาโยน้ำ เล่นฟุตบอล เทนนิส

แบคมินตัน เป็นต้น

5) การวิ่งออกกำลังกาย¹

นอกจากนี้ยังมีการแบ่งออกเป็นตามการใช้จ่ายทรัพย์ ซึ่งแบ่ง

ออกเป็น

1. ประเภทที่สิ้นเปลือง เช่น การดูภาพยนตร์ การท่องเที่ยว

2. ประเภทที่ไม่สิ้นเปลือง เช่น ชมพิพิธภัณฑ์ เที่ยวสวน

สาธารณะ

หรือแบ่งตามประเภทผู้ดำเนินการ คือ

1. ประเภทที่เอกชนจัดเพื่อหวังกำไร เช่น โรงภาพยนตร์
ภัตตาคาร สวนสนุก สถานเริงรมย์ต่าง ๆ และศูนย์การค้า เป็นต้น

2. ประเภทที่รัฐจัดขึ้นเพื่อเป็นบริการสาธารณะ เช่น สวน-
สาธารณะ สนามเด็กเล่น สังกีตศาลา เป็นต้น²

เอื้อมพร วิสมหมาย ไล่แบ่งประเภทของการพักผ่อนหย่อนใจ

ออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้คือ

1. การพักผ่อนนอกรอาคาร แบ่งได้เป็น 2 ประเภทย่อย

ลงไปอีก คือ

1) การพักผ่อนนอกรอาคารที่เป็นของสาธารณะ (Public)
เช่น การเล่นกีฬา การเดินชมธรรมชาติ นั่งเล่น การพายเรือเล่น การปิกนิก
การขับรถเล่น เป็นต้น

2) การพักผ่อนนอกรอาคารที่เป็นส่วนตัว (Private)
ได้แก่ การทำสวน ปลูกรัก วาโยน้ำ เล่นกีฬา เป็นต้น

¹ Brain Hackett, Landscape Planning and Introduction to Theory and Practice. (New Castle, Eng. : Orfel Press, 1971) p. 35.

² บัณฑิต จุลาสัย, ปัญหาการขาดแคลนสถานพักผ่อนหย่อนใจในกรุงเทพฯ
อ้างแล้ว

2. การพักผ่อนภายในอาคาร แบ่งย่อยออกเป็น

1) การพักผ่อนภายในอาคารที่เป็นสาธารณะ (Public)

เช่น การเล่นกีฬาในร่ม การชมพิพิธภัณฑ์ การอ่านหนังสือในห้องสมุด เป็นต้น

2) การพักผ่อนภายในอาคารที่เป็นส่วนตัว (Private)

เช่น การอ่านหนังสือ ฟังเพลง ดูโทรทัศน์ ทำงานอดิเรก¹

การพักผ่อนนอกบ้านหรือการพักผ่อนกลางแจ้ง เป็นส่วนหนึ่งของ พฤติกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการของชีวิตสำหรับคนในเมืองหรือที่เรียกกันว่า "Urban Life" ในเรื่องนี้ Lawrence Halprin ได้แบ่งการใช้ชีวิตของคนในเมืองออกเป็น 2 ส่วน คือ

1. ชีวิตเพื่อสังคม ได้แก่การดำเนินชีวิตที่ต้องติดต่อกับคนอื่น ๆ และเป็นการเปิดเผยตัวเอง ซึ่งได้แก่ ชีวิตของผู้คนตามถนน สวนสาธารณะขนาดใหญ่ ศูนย์กิจกรรมต่าง ๆ เช่น ศูนย์เยาวชน สมาคมต่าง ๆ ศูนย์การค้า พิพิธภัณฑ์ โรงภาพยนตร์ เป็นต้น ชีวิตเหล่านี้จะอยู่ภายในพื้นที่ต่าง ๆ ของเมือง ซึ่งจะมีผู้คนมากมายติดต่อกัน มีส่วนร่วมในการประกอบกิจกรรม เป็นไปตามธรรมชาติของมนุษย์ที่ต้องอยู่ร่วมกันเป็นสังคม

2. ชีวิตเพื่อความเป็นส่วนตัว เป็นการดำเนินชีวิตที่เป็นไปอย่างสงบเงียบ ต้องการความเป็นตัวของตัวเอง ต้องการออกไปจากผู้คนมากมายเพื่อหาความสงบและเป็นการพักผ่อนสำหรับตัวเอง²

¹ Joel Katz, Alan Levy and Richard Soul Wurman, The Nature of Recreation, (Massachusetts . MIT Press, 1972) อ้างถึงใน เอื้อมพร วิสมหมาย, "สวนสาธารณะและแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ" (วันค้นไม้แห่งชาติ 2524 กองสาธารณะ กรุงเทพมหานคร 2524), หน้า 9.

² Lawrence Halprin, Cities. (New York : Reinhold Publishing 1963), p.11.

จึงกล่าวได้ว่าการพักผ่อนหย่อนใจหรือการสันทนาการ สามารถสรุปออกได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ เท่านั้น คือ ประเภทที่ต้องใช้แรงออกกำลัง ภายกับประเภทที่ไม่ต้องใช้แรง ส่วนที่แบ่งออกเป็นชนิดอื่น ๆ นั้นก็ยังคงมีพื้นฐานอยู่บนการสันทนาการ 2 แบบดังกล่าวไว้ข้างต้นนั่นเอง

2.2 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการสันทนาการในเขตเมือง

ในเขตเมืองนั้นการพักผ่อนหย่อนใจมีความสำคัญมาก ทั้งนี้เพราะแบบแผนชีวิตของคนในเมืองนั้น ต้องรีบเร่งแข่งกับเวลาเพื่อประกอบอาชีพสำหรับเลี้ยงตนเอง และครอบครัว ลักษณะและความนิยมในกิจกรรมการพักผ่อนหย่อนใจของประชาชนในแต่ละสังคม หรือแต่ละย่าน ย่อมมีความแตกต่างกันตามวัย ระดับการศึกษา ระดับรายได้ ตามวัฒนธรรมแต่ละเชื้อชาติ ตลอดจนความนิยม สิ่งเหล่านี้มีผลโดยตรงต่อการใช้น้ำที่และอุปกรณ์

การวางแผนค่านันทนาการจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง ถึงแม้ในปัจจุบันฐานะทางเศรษฐกิจของประชาชนยังอยู่ในเกณฑ์ต่ำ ทำให้ไม่มีเวลาสำหรับพักผ่อนหย่อนใจ ทำให้ดูเหมือนว่าไม่มีความจำเป็นในการจัดที่พักผ่อนหย่อนใจให้แก่ประชาชน ประสพการณ์ของต่างประเทศที่ได้แสดงให้เห็นโดยชัดเจนแล้วว่า เวลาว่างของประชากรจะเพิ่มขึ้นตามรายได้ ดังนั้นหากรัฐบาลมีความมุ่งมั่นที่จะยกระดับรายได้ของประชาชนให้สูงขึ้น ก็ควรที่จะกำเนินงานวางแผนสันทนาการไปพร้อมกัน¹

2.2.1 การใช้น้ำที่กินในเขตเมือง

เมื่อพิจารณาถึงการใช้น้ำที่กินในเขตเมืองแล้ว จะเห็นได้ว่าการแบ่งการใช้น้ำที่กินออกเป็นประเภทต่าง ๆ ตามวัตถุประสงค์ที่ต่างกันออกไป ซึ่งกล่าวได้ ดังนี้

Stuart F. Choprin Jr. ได้แบ่งพื้นที่ในเมืองออกเป็น 3

ประเภทใหญ่ ๆ คือ

¹ เฉชา บุญคำ, ภูมิสถาปัตยกรรม, เอกสารโรเนียว หน้า 5 - 6.

1. ที่ทำงาน ประกอบด้วยพื้นที่บางส่วนของเมืองที่เป็น โรงงานอุตสาหกรรม ที่ทำการค้าบริการศูนย์ราชการ เป็นต้น
2. ที่อยู่อาศัย ประกอบด้วยบ้านเรือนที่เป็นที่อยู่อาศัย รวมทั้งสาธารณูปการของชุมชน ได้แก่ ร้านค้าของชุมชน สนามเด็กเล่น สวน-สาธารณะของท้องถิ่น โรงเรียนชั้นประถมศึกษา เป็นต้น
3. ที่ใช้เวลาว่าง ประกอบด้วยพิพิธภัณฑ์ ห้องสมุด สนามกีฬา สวนสาธารณะขนาดใหญ่ สนามกอล์ฟ และบริเวณที่เป็นสถานที่อนุรักษ์ธรรมชาติ เป็นต้น ¹

นอกจากนั้นเมื่อพิจารณาถึงการแบ่งประเภทของการใช้ที่ดินโดย William I. Goodman พบว่าแบ่งเป็น 8 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1. ที่อยู่อาศัย (Residential)
2. โรงงานอุตสาหกรรม (Manufacturing)
3. การคมนาคมขนส่งและสาธารณูปโภค (Communication, Transportation and Utilities)
4. การค้า (Trade)
5. การบริการ (Service)
6. การบันเทิง วัฒนธรรมและการพักผ่อนหย่อนใจ (Entertainment Culture and Recreational)
7. การเกษตรกรรม (Resource Production and Extraction)
8. ² ที่ดินซึ่งยังไม่ได้พัฒนาและแหล่งน้ำ (Undeveloped Land and Water Areas)

¹ Stuart F. Choprin Jr., Urban Land Use Planning. (New York : Harper & Brother, 1957), p. 291.

² William I. Goodman, Principle and Practice of Urban Planning. 4th ed. (Washington D.C. : The International City Manager's Association, 1968), p. 111 - 112.

สำนักผังเมือง กระทรวงมหาดไทยได้แบ่งการใช้ที่ดินในการวาง
และจัดทำผังเมืองรวมของพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศโดยแบ่งออกเป็น 13 ประเภท
ดังนี้คือ

1. คลังสินค้า
2. สถานที่ราชการ
3. บ้านพักอาศัย
4. บ้านรวมกันหนาแน่น
5. ร้านค้าทั่วไป
6. ประปา ไฟฟ้า โทรศัพท์
7. ศาสนาสถาน
8. สถานศึกษา
9. โรงงานอุตสาหกรรม
10. เลี้ยงสัตว์
11. สวนสาธารณะ
12. สลิม
13. ที่ว่าง ทุ่งนา สวน ¹

จะเห็นได้ว่าการใช้ที่ดินในเขตเมืองนั้น ได้กำหนดพื้นที่สำหรับการ
สันถนาการไว้ในรูปแบบของสวนสาธารณะ และเมื่อพิจารณาจากพระราชบัญญัติการผัง-
เมือง พ.ศ. 2518 แล้วในเรื่องของการวางและจัดทำผังเมืองรวมและผังเมืองเฉพาะ
จะเห็นได้ว่า

ในผังเมืองรวมนั้น มาตรา 17 แห่งพระราชบัญญัติดังกล่าวได้
กำหนดส่วนหนึ่งไว้ว่า ผังเมืองรวมประกอบด้วยรายการต่าง ๆ ดังนี้คือ

(3) แผนผังซึ่งทำขึ้นเป็นฉบับเดียวหรือหลายฉบับ พร้อมด้วยข้อ
กำหนด โดยมีสาระสำคัญทุกประการหรือบางประการดังต่อไปนี้

(ข) แผนผังแสดงที่โล่ง

ส่วนในผังเมืองเฉพาะ มาตรา 28 แห่งพระราชบัญญัติดังกล่าว

¹ สำนักผังเมือง กระทรวงมหาดไทย

เช่นกัน ได้กำหนดส่วนหนึ่งไว้ว่า ผังเมืองเฉพาะประกอบด้วยรายการต่าง ๆ ดังนี้
คือ

(3) แผนผังเมืองหรือแผนผังบริเวณซึ่งทำขึ้นเป็นฉบับเดียวกันหรือหลายฉบับโดยมีสาระสำคัญทุกประการหรือบางประการ ดังต่อไปนี้

(ง) แผนผังแสดงที่โล่ง

(ฉ) แผนผังแสดงบริเวณที่ตั้งของสถานที่หรือวัตถุที่มีประโยชน์หรือคุณค่าในทางศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์หรือโบราณคดีที่จะพึงส่งเสริมหรือบูรณะ

(ช) แผนผังแสดงบริเวณที่มีทรัพยากรธรรมชาติหรือภูมิประเทศที่งดงามหรือมีคุณค่าในทางธรรมชาติ รวมทั้งต้นไม้เขียวหรือต้นไม้หมู่ที่จะพึงส่งเสริมหรือบำรุงรักษา¹

การกำหนดพื้นที่ทางค่านันทนาการดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการนันทนาการในเขตเมืองได้เป็นอย่างดี

2.2.2 มาตรฐานการจัดสถานที่พักผ่อนหย่อนใจสำหรับเยาวชนในต่างประเทศ

1. สนามเด็กเล่นสำหรับวัยทารกและวัยก่อนเข้าโรงเรียน อายุประมาณ 1 - 5 ขวบ มีขนาดทั่ว ๆ ไป 1 - 3 ไร่ อยู่ในรัศมีประมาณ 200 เมตรจากบ้านพักอาศัย มีลาน สนาม ประกอบด้วยเครื่องเล่นต่าง ๆ เช่น บ่อทราย น้ำตื้น น้ำพุ เครื่องกระโดด เครื่องปีนป่าย ฯลฯ

2. สนามเด็กเล่นสำหรับเด็กอายุประมาณ 5 - 15 ขวบ มีขนาด 12 - 20 ไร่ อยู่ในรัศมี 40 - 500 เมตรจากบ้านพักอาศัย ประกอบด้วยสถานที่เล่นกีฬาในร่ม หรือการเล่น งานอดิเรกต่าง ๆ สนามกีฬากลางแจ้ง และสวนพักผ่อนหย่อนใจ

3. สถานที่พักผ่อนหย่อนใจสำหรับเด็กวัยรุ่นขึ้นไปและผู้ใหญ่ มีขนาดถึง 30 - 40 ไร่ อยู่ในรัศมี 1.6 - 2.5 กิโลเมตรจากบ้านพักอาศัย มีสถานที่อุปกรณ์ครบ²

¹ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 92 ตอนที่ 33 ฉบับพิเศษ, หน้า 8 วันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2518 มาตรา 17 และมาตรา 28

² บัณฑิต จุลาสัย, ปัญหาการขาดแคลนสถานพักผ่อนหย่อนใจในกรุงเทพฯ

นอกจากนั้นยังมีการศึกษาถึงขนาดและทรัพย์สินของการจัดสถานที่
สำหรับการสันทนาการในประเทศสหรัฐอเมริกา สามารถสรุปได้ว่า

1. ในเรื่องขนาดของสถานที่สำหรับการจัดการสันทนาการ

จากการศึกษาพบว่าไม่มีการกำหนดขนาดของสถานที่ตายตัว
แต่อย่างใด ซึ่งหมายถึงไม่มีการกำหนดว่า จะต้องมียุทธศาสตร์ที่สันทนาการกว้างเท่าไร
ยาวเท่าไร หรือจะต้องมีจำนวนประชากรเป็นจำนวนอย่างน้อยเท่าไรจึงจะจัดสร้าง
สถานที่สำหรับการสันทนาการได้ แต่ได้ให้เหตุผลแก่เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นในการดำเนินการ
จัดตั้งขึ้น การกำหนดขึ้นอยู่กับท้องถิ่น เช่น บางแห่งกำหนดให้มีสถานที่สำหรับการ
สันทนาการ 1 เอเคอร์ต่อประชากร 100 คน หรือมีสนามเด็กเล่น 1 แห่ง
ต่อประชากรวัยเด็ก 800 คน เหล่านี้เป็นต้น

2. ในเรื่องทรัพย์สิน

จาก Recreation & Park Year Book 1956 พบว่า
ในเมือง 1,907 เมืองในประเทศสหรัฐอเมริกาพบว่ามีจำนวน พื้นที่สำหรับการ
สันทนาการ ดังนี้คือ

สวนสาธารณะมากกว่า 20,000 แห่ง พื้นที่รวมกันมาก
กว่า 750,000 เอเคอร์

สนามเด็กเล่นมากกว่า	18,000 แห่ง
Indoor Recreation Place	มากกว่า 14,000 แห่ง
สถานที่ตั้งค่ายพักแรม	1,497 แห่ง
สนามกอล์ฟ	478 แห่ง
ชายหาดและสระว่ายน้ำ	3,063 แห่ง
สวนสำหรับปิกนิก	10,833 แห่ง
สนามเบสบอลและซอฟบอล	21,190 แห่ง

การบริหารงานค้ำสนันทนาการดังกล่าวเป็นหลักการกว้าง ๆ ซึ่งในประเทศสหรัฐอเมริกาได้จัดให้มีขึ้นในประเทศโดยอีกหลักว่า การพักผ่อนหย่อนใจนั้นต้องเป็นไปตามความต้องการของประชาชน โดยคำนึงถึงฐานะทางเศรษฐกิจ การศึกษา สังคม ตลอดจนความปลอดภัยเป็นบรรทัดฐาน¹

2.2.3 งานวิจัยเกี่ยวกับศูนย์เยาวชนในกรุงเทพมหานคร

เมื่อพิจารณาถึงลักษณะของศูนย์เยาวชนในกรุงเทพมหานครนั้น ถือได้ว่าเป็นศูนย์สนันทนาการในรูปแบบหนึ่ง เพราะเป็นแหล่งหรือสถานที่ซึ่งจัดให้มีการชุมนุมเยาวชนขึ้นเพื่อประกอบกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างนอกเวลาเรียน ปกติ หรือจัดการศึกษาวิชาพิเศษขึ้นสำหรับเยาวชนที่ไม่มีโอกาสศึกษาเล่าเรียน โดยมีระเบียบการดำเนินงาน มีเจ้าหน้าที่รับผิดชอบในอันที่จะดำเนินกิจการให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ของศูนย์เยาวชนนั้น ๆ²

ศูนย์เยาวชนจึงเป็นสถานที่ที่เด็กและเยาวชนมีโอกาที่จะได้ใกล้ชิดสนิทสนมและช่วยกันสร้างความสามัคคีในหมู่คณะขึ้น ซึ่งจุดประสงค์ส่วนใหญ่ในการจัดตั้งศูนย์เยาวชนนั้นเพื่อให้เยาวชนในท้องถิ่นนั้นหรือท้องถิ่นใกล้เคียงได้มีโอกาสพบปะกัน ใช้เวลาว่างหลังการศึกษาเล่าเรียนหรือประกอบกิจการงานต่าง ๆ แล้ว ได้พักผ่อนหย่อนใจ เป็นการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์และเป็นการชักชวนให้เยาวชนได้ใช้ชีวิตใน

¹ Harold D. Meyer and Charles K. Brighbrill, Recreation Administration, (Prentice - Hall, Inc., New Jersey 1956)

ปัญญา เดชพล, การพักผ่อนหย่อนใจ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมมหาดไทย)

² งานศูนย์เยาวชนและสนามเด็กเล่น กองสนันทนาการ, สำนักสวัสดิการสังคมกรุงเทพมหานคร, คู่มือปฏิบัติงานศูนย์เยาวชนกรุงเทพมหานคร, (เอกสารเผยแพร่ 2521), หน้า 2.

วัยรุ่นไปในทางที่歧งาม เพื่ออนาคตของคนและประเทศชาติ ¹

จากผลงานการวิจัยเรื่องของศูนย์เยาวชนในประเทศไทย กล่าวโดยสรุปได้ว่า ศูนย์เยาวชนในเขตกรุงเทพมหานครนั้น มีความจำเป็นและสำคัญต่อเยาวชนมาก แต่การดำเนินงานดังกล่าวยังขาดแคลนทางค้ำนบุคคลากร อาคารสถานที่ งบประมาณและความกิดสร้างสรรค์ จึงทำให้ศูนย์เยาวชนไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควรในการจัดตั้งขึ้น จนบางครั้งก็ได้กลายเป็นสถานที่สำหรับมั่วสุมของเยาวชนเเกรไป เกิดการทะเลาะวิวาทและอาจก่อให้เกิดผลเกี่ยวกับด้านกาารเสพ-ยาเสพติดด้วย ²

¹ จิตร หังสูบุตร, แผนการพัฒนาศูนย์เยาวชนเทศบาลนครหลวง, (เอกสารประกอบคำบรรยายโครงการสัมมนาหัวหน้าศูนย์เยาวชนของเทศบาลนครหลวง 22 - 25 พฤษภาคม 2515), หน้า 1.

² สภาวิจัยแห่งชาติ, รายงานการวิจัยค้นคว้าเกี่ยวกับปัญหาและความต้องการของเด็กและเยาวชน, (พระนกร : สภาวิจัยแห่งชาติ, 2509), หน้า 87.

สิน้อย เกษมสันต์ ณ อรุณยา, การบริหารงานเยาวชนของสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมเยาวชนแห่งชาติ, (วิทยานิพนธ์พัฒนบริหารศาสตร์มหาบัณฑิต, 2514)

ไพรวลัย คันลาพุม, ปัญหาการจัดสันทนาการของศูนย์เยาวชนในเขตกรุงเทพมหานคร, (วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2516)

ทัศนีย์ ไทยาภิรมย์, บทบาทของศูนย์เยาวชนในการพัฒนาเยาวชนในเขตกรุงเทพมหานคร, (วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517)

2.2.4 แนวทางการจัดหาพื้นที่สำหรับการจัดตั้งศูนย์สนทนาการในเขตเมือง

การจัดหาพื้นที่ในการจัดตั้งศูนย์สนทนาการในเขตเมืองนั้น สามารถกล่าวรวม ๆ ได้กับการจัดหาพื้นที่สำหรับการจัดสร้างสวนสาธารณะ ทั้งนี้เพราะสวนสาธารณะนั้นถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของการสนทนาการเช่นกัน ซึ่งอาจเป็นการสนทนาการประเภทใช้กำลัง หรือไม่ใช้กำลังก็แล้วแต่ ซึ่งมีผู้ศึกษาในเรื่องนี้ไว้บางส่วน ดังเช่น John G. Kelcey พบว่าแนวทางการได้มาซึ่งพื้นที่สำหรับพัฒนาเป็นสวนสาธารณะได้นั้น ได้แก่

1. ที่ดินซึ่งครอบครองโดยโรงงานร้างหรือบ้านเรือนที่มีอยู่อาศัยกันอย่างหนาแน่น
2. ที่ดินซึ่งได้ถูกละทิ้ง หรือเป็นที่กองเศษวัสดุต่าง ๆ เช่น ขยะ ขากรถยนต์ เป็นต้น
3. ที่ดินซึ่งมีขนาดเล็ก (40 - 1,000 ตารางเมตร) และไม่มีแนวโน้มที่จะมีการพัฒนาเพื่อการใช้ที่ดินประเภทอื่น ๆ เช่น ที่ดินรอบ ๆ บ้ายโฆฆนาขนาดใหญ่, ที่ดินตามหัวมุมถนน ตามศูนย์กลางต่าง ๆ ของเมือง
4. ที่ดินรอบ ๆ สวนสาธารณะ
5. เส้นทางรถไฟเก่าที่ไม่ใช่แล้ว
6. ที่ดินแนวเขตทางรถไฟ
7. คลองและริมฝั่งแม่น้ำ
8. พื้นที่ที่มีการพัฒนาแล้ว เช่น อาคารพาณิชย์, สถานที่ราชการ
9. ที่ดินในนิคมอุตสาหกรรม¹

นอกจากนี้จากผังเมืองรวมของ Santa Clara Country ในประเทศสหรัฐอเมริกาพบว่าในส่วนที่เกี่ยวข้องกับแผนพัฒนาสวนสาธารณะ ที่พักผ่อนหย่อนใจ และที่เว้นว่างนั้นได้จัดประเภทของที่เว้นว่างไว้ ดังนี้

¹ John G. Kelcey, "The Environment of Inner Urban Areas", Environment Conservation 5. (Autumn 1978) : 197 - 9.

1. บริเวณที่เป็นเกษตรกรรม
2. บริเวณที่เว้นว่างทั่วไปที่เกิดจากการพัฒนาเมืองและมีประโยชน์ใช้สอยได้ (Functional Open Space) เช่น
 - ก. ที่เว้นว่างในสถานศึกษาและสถาบันวัฒนธรรม ได้แก่
 - ก.1 ที่ว่างในโรงเรียน
 - ก.2 ที่ว่างในมหาวิทยาลัย
 - ก.3 ที่ว่างในวัด
 - ก.4 ที่ว่างในพิพิธภัณฑ์
 - ก.5 ที่ว่างในสถานที่ราชการต่าง ๆ
 - ข. ที่ว่างในบริเวณสาธารณูปการต่าง ๆ
 - ข.1 ที่ว่างในโรงพยาบาล
 - ข.2 ที่ว่างในสถานีรถไฟ
 - ข.3 ที่ว่างในถนน
 - ข.4 ที่ว่างในท่าหน้า
 - ข.5 ที่ว่างในสนามกอล์ฟ
 - ข.6 ที่ว่างในสนามบิน

3. สวนและบริเวณพักผ่อนหย่อนใจ ซึ่งได้แก่

- 3.1 สวนสาธารณะ
- 3.2 สวนสัตว์
- 3.3 สนามเด็กเล่น
- 3.4 สนามกีฬา

สำหรับในเขตกรุงเทพมหานครนั้น ได้รับการพิจารณาถึงหลักการจัดตั้งศูนย์เยาวชนไว้บ้าง โดยเฉพาะในเรื่องสถานที่ ซึ่งในส่วนนี้ได้กล่าวถึงสถานที่บางแห่งที่สามารถจะจัดให้เป็นศูนย์เยาวชนได้ ดังเช่น

1. สวนสาธารณะและอาคารของเทศบาล
2. โรงเรียนประถมศึกษาของเทศบาล
3. โรงเรียนรัฐบาลกระทรวงศึกษาธิการอนุญาต
4. โรงเรียนราษฎร์ถ้าอาจารย์ใหญ่อนุญาต

5. วัตถุประสงค์เจ้าอาวาสอนุญาต
6. สถานที่ราชการถ้ามีที่ว่างไม่ได้ใช้ประโยชน์อื่นใด
7. องค์การหรือที่ทำงานของเอกชนถ้าเจ้าของหรือผู้จัดการ

อนุญาต

จากทฤษฎีและงานวิจัยดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่า การวางแผนสำหรับการจัดตั้งศูนย์สันตนาการขึ้นในเขตเมืองนั้น มีความจำเป็นและสำคัญไม่น้อยกว่าการแก้ปัญหาอื่น ๆ ของเมือง การศึกษาในส่วนต่อไปจะเป็นการนำเอางานวิจัยและทฤษฎีทั้งหมดที่กล่าวมานำไปวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลทางกายภาพในเรื่องของการใช้ที่ดินและประชากร รวมทั้งรูปแบบของการสันตนาการในเขตกรุงเทพมหานครในปัจจุบัน เพื่อกำหนดมาตรฐานสำหรับการจัดตั้งศูนย์สันตนาการที่มีประสิทธิภาพ และให้สอดคล้องกับทรัพยากรที่มีอยู่รวมทั้งให้สัมพันธ์และถูกต้องตามหลักวิชาการ ตลอดจนสามารถที่จะสนองความต้องการของประชาชนในพื้นที่ได้อย่างดีที่สุด ทั้งในปัจจุบันและในอนาคต

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย